

پیش‌خوانی

به انگیزه نشر اثری پژوهشی درباره «فرقه گنابادی»

شنیادان در لباس ذاکران

■ **شاهد توحیدی**

روزگناباد

اثر تاریخی - پژوهشی «فرقه گنابادی» در زمره معدود تحقیقاتی است که درباب کارکرد نظری و عملی این نحله به بازار نشر عرضه شده است. نشرنیکان که در میدان رویارویی با فرق انحرافی فعال است، درباره این اثر در دیباچه آن آورده است:

«از مسائلی بسیار مهم در تصوف، ماجرای بحث‌انگیز فرقه‌ای شدن آن است که صوفیه را به صورت تشکیلات در آورده است. به تعبیر دلسوزان، شق عصای مسلمین کرده و ضرورت وحدت و یکپارچگی لازمه روزگار ما را به هم ریخته است. بعد از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران که رؤسای صوفیه فرار از ایران را برقرار ترجیح دادند یا آنهایی که ماندند و مرکز ریاست فرقه را ترک کردند، زمینه حساسیت مسئولان نظام را در علت‌شناسی فرار و کوچ رؤسای صوفیه فراهم آوردند. در آن‌که با تحقیقات تازه نفس اکثر شناسگان از مشاهیر علمت‌شناسی فرار و کوچ رؤسای صوفیه فراهم آوردند. در همین مقطع که اقدام ضروری و مهم فرقه‌زدایی از اسلام شروع شد، محققان تازه‌نفس اکثر شناسگان از مشاهیر را که با تحقیقات خود تصوف را زیر سؤال می‌بردند، هر کدام به نوبه خود در مسیر تصوف‌شناسی راه و روشی را برگزیدند که خوشبختانه نتایج ضروری و مفید به جامعه اهل تحقیق و پژوهش ارائه داده شد و به صورت صدها رساله و کتاب و مقاله‌های زیربنایی تحقیقی به‌فرد و جامعه پیشکش شد.

نشر راه نیکان که تولدش در چنین موقعیتی بود، توفیق و سعادت نشر اثری در این زمینه بسیار مهم را به عنایت الهی که از برکات قرآن و عترت است داشت و البته با تهمت‌های وابستگی فرقه‌ها، خصوصاً رئیس وقت مسلک گنابادی به رسم حزبی گذشته‌اش، نشر مستقل راه نیکان را - که الحق از مصادیق راه نیکان است - هر روز مجری دستورات وژار تخانه‌ای می‌داند تا به خیال خام خود، به بیداری تکان دهنده‌ای که در اتباع فرقه دیده می‌شود، جهت سیاسی بدهد و شاید مانع‌گریز آنهایی شود که پی برده‌اند عمر خویش را بر سر ریاست گروهی نهاده‌اند که انسان‌های صافی دل و پاکبخته را چون میراث مرده‌ای به یکدیگر تحویل داده‌اند. البته

جمع درونشی گنابادی

برای مولفان بزرگوار راه نیکان - که خداوند عمر شان را به بلندای آفتاب گرداند- و مسئولان خدمتگزار نشر راه نیکان اینگونه تهمت‌ها آن هم از ناحیه صوفیان معلوم‌الحال که نوشته‌هایشان بهترین معرف آنهاست، مانند صدای موجودات مزاحمتی است که شب و روز شنیده می‌شد و به آن بی‌اعتنا هستند.

در یکی از روزهای فراموش‌نشدنی نمایشگاه بین‌المللی کتاب که شخصی را برای ایجاد ناآرامی دربرابر غرق نشر راه نیکان فرستاده بودند و همان تهمت‌های اعلامیه‌منده رئیس گنابادی را تکرار می‌کرد، با آرامشی که او را به تعجب واداشته بود، کنار کشیدم و پرسیدم:«برای شما چه فرقی می‌کند گوینده کیست و با حمایت چه کسانی می‌گوید می‌نویسد؟ شما باید دقیق و بی‌طرفانه آنچه را به کلام یا به قلم می‌آید مورد توجه و وقت نظر قرار بدهید و با مدرک و مآخذی که ارائه می‌دهند تطبیق بدهید، اگر مطابق با واقعیت نبود یا استنباط مغرضانه‌ای صورت گرفته که واقعیتی را وارونه کرده است، پاسخ بدهید. تردید نداشته باشید مولفان بزرگوار نشر راه نیکان که جمعی یکدل، یک‌زبان، همره‌ا و هم‌زم فرهنگي هستند، حتی نقد مغرضانه و متعصبانه را که ریمانه می‌پذیرند و با اقرار به اشتباهه تحقیقی خود ادای وظیفه می‌کنند، زیرا منظور خدمت به آنهایی است که بر اثر خوش بینی گرفتار شبیظت‌ها شده‌اند و لذا تردید نداشته باشید با آغوش باز می‌پذیرند.» معترض اندکی از موضع خصمانه کوتا همد.

خوشبختانه بعد از دو ماهی که از نمایشگاه بین‌المللی کتاب می‌گذشت، به‌وسیلله نامه‌ای محبت‌آمیز عذرخواهی کرده و توفیق ما را در راه روشن کردن اندیشه از ساحت قدس الهی خواسته بود که خدایش در راه احقاق حق موفق و مؤید بدارد و اگر تمامی آنهایی که به تحریک سوبردان از فرق صوفیه در مسیر مبادله با نقادان قرار می‌گیرند، دقیقاً دعاوی صوفیه سده اخیر را شناسایی کنند، متوجه خواهند شد در خیلی موارد با دعاوی علی‌محمد باب و مدعیان نیابت کبری فرقی دیده نمی‌شود، زیرا جایگاهی که با تعریف خود برای قطبیت قائلند و بعضاً در اجازات رؤسای گنابادی دیده شده است تفاوتی با ادعای پیغمبر و امامت ندارد. در چنین شرایطی همه وظیفه داریم افکار عمومی را نسبت به خطری که با مهدی‌ستیزی برابری می‌کند، روشن سازیم، زیرا قطبیت بی‌اعتبار صوفیه را کفایت‌کننده از مهدویت وانمود می‌کند. در واقع مانند رکنیت شیخیه که به بابت و بهائیت انجامید، به فتنه‌ای در مقابل مرجعیت نیابت روات احادیث که یگانه نهاد مشروع و مؤید حضرت امام قائم غایب موجود موعود-ارواحن‌افداه -در ایام غیبت است، مشروعیت می‌دهد.»

■ **احمد رضا صدری**

در اینکه معمولاً حکومت‌های دیکتاتوری میل به قهر و غلبه دارند، کمتر کسی تردید می‌کند، اما ماجرا از آنجا جالب می‌شود که پس از سپری شدن چند دهه، تظهِیر نظام‌هایی اینچنین در دستور کار اربابان قرار می‌گیرد تا مجدداً سلطه آنان بر کشور اعاده شود. در چنین شرایطی است که بازخوانی تاریخ‌اهمیتی در خور می‌یابد و خوانش کارکرد سیستم مورد تبلیغ و بازنمایی آن باید در دستور کار مورخان مستقل قرار گیرد. دوران ۲۰ ساله حاکمیت رضاخانی، مصداقی بارز از این حکم کلی است که از فضا بازنگری آن در آستانه چهل‌مین سالروز پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، ضروری است. افرون یافته است. در مقالی که پیش‌روی شماست، نسبت رضاخان با اقوام و طبقات اجتماعی در دوران سلطنت مورد بررسی قرار گرفته است. امید آنکه مقبول افتد.

■ ■ ■

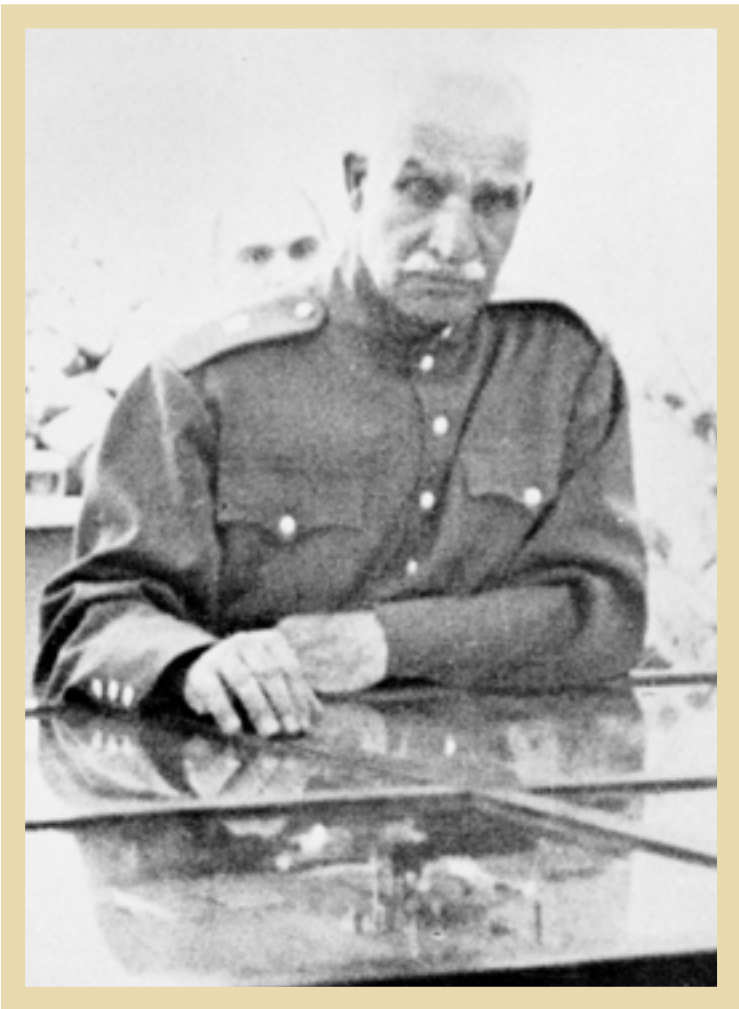
ایجاد حکومتی مستحکم در گرو نحوه تعامل با اقوام و اقشار گوناگون اجتماعی است. رضاخان نیز تلاش داشت حکومتی قوی ایجاد کند. اما نهایتاً این قوت بر زور و فشار مبتنی شد و نه تعامل با اقوام و نخله‌های گوناگونی که در کشور تحت حاکمیت وی این پاره تلاشی نکرد، اما هرگز در این فتره توفیقی نداشت. تحركات وی در تعامل با اقوام مختلف، در ذیل بررسی شده‌اند.

■ **قزاق و طبقه اعیان**

رضاخان به رغم اینکه دوست نداشت هیچ طبقه غیر خودی‌ای را به عنوان «اعیان» ببذیرد، اما در عین حال سعی کرد که دست‌کم سمران اعیان را جذب کند. او همسر سوم خویش را از قاجارها انتخاب کرد که با آنان نسبتی به هم یزد. همچنین بزرگ‌ترین دخترش اشرف را با خانواده قوام‌الملک و ولیعهدش را با شاهزاده فوزیه از خاندان سلطنتی مصر وصلت داد. در عین حال، از طبقه زمیندار حمایت کرد، به بحث اصلاحات ارضی پایان داد، مالکیت کشاورزی را از دوش مالکان برداشت و بر کشاورزان روستایی بار کرد و از طریق اداره ثبت املاک، بزرگان محلی را ترغیب کرد تا املاک روستایی را به نام خود کنند. به

دولت رضاخان برای چیره شدن بر چالش‌های اجتماعی‌ای جمله چالش‌های قومیتی، حربه‌ای جز توسل به خشونت نداشت. پیش‌بینی می‌شد کار رضاخان پس از دو دهه حاکمیت بر ایران، با اقوام و طبقات به مصاف رویارویی‌ای سنگین بینجامد، اما این فکرها با اشغال ایران توسط انگلستان و شوری در شهر یور ۱۳۲۰ به پایان رسید

رضاخان در واوسین سلطنت در حاشیه یکی از بازدیدها

ایجاد حکومتی مستحکم در گرو نحوه تعامل با اقوام و اقشار گوناگون اجتماعی است. رضاخان نیز تلاش داشت حکومتی قوی ایجاد کند، اما نهایتاً این قوت بر زور و فشار مبتنی شد و نه تعامل با اقوام و نخله‌های گوناگونی که در کشور تحت حاکمیت وی سکونت داشتند. این اما بدین معنا نیست که او در این باره تلاشی نکرد، اما هرگز در این فتره توفیقی نداشت

مروری بر نسبت رضاخان با اقوام و طبقات اجتماعی در دوران سلطنت

غلبه، قهر و دیگر هیچ!

همین منوال، فرمان داد از آن پس، کدخدایان را نه مردم محل بلکه مالکان تعیین کنند. او بدین ترتیب با یک حرکت قلم، لحاظ اصلی جوامع روستایی را در هم ریخت. سمرانجام، با در اختیار نهادن مقامات عالی در مجلس، کابینه، هیئت‌های دیپلماتیک و شرکت‌های جدیداً تأسیس دولتی به اشراف قابل اعتماد پاداش داد. مثلاً مالکان که ۸ درصد مجلس اول و ۱۲ در صد مجلس چهارم را تشکیل می‌دادند، در مجلس دوازدهم به ۲۶ درصد افزایش یافتند. آنان همراه با کارمندان عالی‌رتبه و بازرگانان غیربازاری، بالغ بر ۸۴ درصد همه نمایندگان رضاشاه را تشکیل می‌دادند. علاوه بر آن، از ۵۰ وزیری که ۹۸مقام کابینه را از دی ۱۳۰۴ ش تا سرداد ۱۳۲۰ ش در ۱۰۰ کابینه اشغال کرده بودند، ۳۷ نفر از خانواده‌های اسبم و رسم‌دار بوروکرات و اشرافی برخاسته بودند.

رضاخان در عین جذب برخی از خاندان‌های نامدار، آنان را همس از مقام زعامت محلی- موقعیتی که بر اساس قرن صدیزدهم داشتند- و هم از جایگاه حاکمیتی که در گذشته داشتند، عزل کرد. بسیاری را خلع‌بند، بعضی را مجبور به فروش زمین‌ها به قیمت ناچیز و بقیه را نه فقط از قدرت و اموالشان محروم کرد، بلکه آزادی، حیثیت و حتی جانشان را نیز

گرفت: سپهدار از ترس حسابرسی مالیاتی، خودکشی کرد. احمد قوام را وادار به گریز از ایران نمود و مصدق را عملاً به املاکش در احمدآباد ساوجبلاغ فرستاد. شیخ خزعل تسلیم شد؛ سمیتقو در جنگ کشته شد و آخرین یلیخان قشقایی درحالی‌که در خانه‌اش بازداشت بود، به طور مشکوکی درگذشت. هشت نفر از عمده‌ترین رؤسای قبیله‌ها اسدام و ۱۵ نفر دیگر به زندان‌های طولیل‌المدت محکوم شدند و

نقد فر نتوانستند دوران زندان را به سر آورند. برای طبقه اعیان قدیم زندگی مسلماً سخت نبود اما به آسانی ممکن بود نامطوب، بی‌رحم و کوتاه گردد. میزان مرگ و میر در بین اعیانی که اعتماد شاه را جلب کردند اما بعد آن را از دست دادند، از این هم بیشتر بود. عبدالحسین تیمور. تاش با آن همه خوش رقصی در خدمت به رضاخان، عاقبت سرنوشتی یافت با خصوصیاتی که همه از آن باخبریم. او به اتهام رشوه‌خواری در دو دادگاه جداگانه به سه و پنج سال زندان و پرداخت جریمه محکوم شد. وی در مهرماه ۱۳۱۲ در زندان قصر به دست پزشک احمدی کشته

و جنازه‌اش بدون تشریفات، درامامزاده عبدالله شهر ری مدفون شد. خانواده تیمورتاش نیز تا زمان کناره‌گیری رضاشاه، در شهر کاشمر خراسان به حال تبعید به سر بردند.

نصرت الدوله فیروز نیز که در دوره‌ای یکی از صدیق ترین یاران او شمرده می‌شد، نهایتاً به دستور وی در سمنان کشته شد. مخبرالسلطنه هدایت دربراره چندونچون مظنون شدن رضاخان به وی چنین نگاهشته است:«رضه‌خوانی‌که در وزارت جنگ، پهلو ی در قزاقخانه می‌شد، از اول سلطنت در تکیه دولت می‌شود.» «۸خرداد برابر ۱۰۱۰م در جم جمع بودیم. ایوب‌هایی مشتمل بر عکس‌هایی از راه آهن جنوب رسیده بود. شاه سینه به سینه نصرت‌الدوله با فشاری قشایا خبری‌ها را نشان می‌دادند. شرحی می‌فرمودند. بر حسب معمول تشریف بر دند و ما به طرف در شمن‌العماره راهی شدیم. جلوی پله عمارت بادگیر، افسری از نظمیله جلو آمد و نصرت‌الدوله را جل می‌برد. نصرت‌تاش هم بی‌خبر بود. متحیر ماندیم. راست گفته‌اند که خنده سلاطین، نمودن ندان شیر است. علت زنجش شاه از نصرت‌الدوله به این غلظت معلوم نشد. حدس من این بود که باید از تطاب با سارم‌الدوله و فشاری با خبری‌اش باشد.»

سردار اسعد با نیروهای قیاری ۱۳۰۷-۱۳۰۲ ش

کمک‌های باارزشی به حکومت کرده بود، در ۱۳۰۸ ش از وزارت جنگ برکنار، بدون محاکمه زندانی و به زودی در سلول‌تاش کشته شد. همین کار عبدالحسین دینا (نقله‌الدوله) مالک ثروتمند و معسوری فرج، از معاونت وزیر دارایی برکنار و در انتظار محاکمه کشته شد. از زمان سقوط ناصرالدین شاه تا آن زمان در دولت‌مردان چنین خودسرانه رفتار نشده بود.

■ **قزاق و طبقه متوسط سنتی**

رضاخان به دلیل رفتارهای خشن و ستیز با بنیادهای دینی و ملی مردم، طبیعی بود که چندان نتواند در به دست آوردن علاقه و حمایت طبقه سنتی کامیاب شود. او با ایجاد انحصار و رانت اقتصادی برای عمله سلطنت، نارضایتی شدید بازاریبان سنتی را برانگیخت. همچنان که کنسول انگلیس اغلب می‌گفت:سیطره دولت بر تجارت خارجی خصوصی لطمه زد و حتی موجب ورشکستگی آن شد؛ مالیات بردر آمد و کالاهای مصرفی تجار را واداشت تا محرمانه شکایت کنند که تشکیل ارتش جدید و پروژه‌های راه‌آهن

رضاخان در گفت‌ووشویدای یکی از زنان عشایر در حاشیه یکی از سفرها

بسیار گران تمام شده است؛ کارخانجات نساجی مدرن، بسیاری از کالاهای صنایع دستی را نابود کرد و تمرکز اقتصادی به تاگزیر خصومت بازاریبان شهرستانی را برانگیخت.

شگفت اینکه رضاشاه با لغو مالیات ۲۱۶ صنف، خصومت بازاریبان طبقه متوسط را هر چه بیشتر برانگیخت؛ زیرا لغو مالیات، این قدرت را از بزرگان اصناف سلب کرد که مقدار مالیات پرداختی هر صنف را محاسبه و تعیین کنند و بدین ترتیب راه را برای تضعیف سازمان‌های بازار هموار ساخت. همانطور که یکی از سخنگویان بازار بعدها پذیرفت لغای مالیات تیر خلاصی بود که نفوذ اولیای کسبه و پیشه‌وران را بر شاگردان آنها، صنعتگران ،بازاریاب‌ها و مزدبگیران سست کرد. علاوه بر آن اصلاحات غیر مذهبی به خصوص بازبینی نظام قضایی، رواج دادن «کلاه پهلوی» و کشف حجاب اجباری زنان، نارضایتی عمیقی در بین علما که رهبران اعتقادی طبقه متوسط سنتی بودند ایجاد کرد.

■ **قزاق و طبقه متوسط جدید**

رفتار رضاخان در بین طبقه متوسط جدید احساسات مبهمی ایجاد کرد؛ از یک سو، در بین روشنفکران نسل جوان تر مخالفت انفعالی را باعث شد و از سوی دیگر، حمایت پرشور نسل مسن تر روشنفکران را نخست جلب کرد و سپس از دست داد. این کار کشته‌های جنگ داخلی که نتوانسته بودند در دوره تجزیه داخلی مردم را به حرکت در آورند، در آغاز، از برقراری نظم جدید- به‌ویژه مهار کردن قبایل، غیرمذهبی ساختن جامعه و ایجاد تمرکز دولتی - حمایت کردند اما در اوایل دهه ۱۳۱۰ ش که شاه موافقتنامه نامطوب نفتی را امضا کرد، در انباشتن ثروت حریص تر شد، با هزینه‌های نظامی‌اش تورم را گسترش داد و با ممنوع ساختن همه احزاب سیاسی، از جمله احزاب اصلاح طلب، قدرت را شخصاً قبضه کرد، شور و شوقشان به یأس گرایید و تا سال۱۳۱۶ ش، فقط معدودی از اصلاح‌طلبان قدیم هنوز در عرصه اجتماعی حضور داشتند.

علی‌اکبر داور، وزیر دادگستری احتمالاً با پیش‌بینی آنکه مغضوب یا کشته شود، خودکشی کرد.

سیدحسین تقی‌زاده، مقام سفارت خود را در پاریس از دست داد و از بازگشت به ایران عذر خواست. سلیمان اسکندری پس از کوتاه زمانی حکومت کرمان، در سال۱۳۰۶ ش بازننشست. خود را از حکم فرخی، شاعر بزرگ حزب صوبسیالیست، در بیمارستان زندان درگذشت. سیدمحمد تدین که در حزب تجدد و مبارزه برای جمهوری نقش مهمی ایفا کرده بود، چون شکایت کرد که پوخته شده بیشتری به وزارت جنگ اختصاص داده شده است، از کابینه اخراج و زندانی شد. علی دشتی پس‌اوند معروف که روزنامه‌اش شفق سرخ، از سال ۱۳۰۰ ش حامی قزاقخانه می‌شد، از اول سلطنت ممنونت پارلمانی محروم دید و در یک آسایشگاه دولتی بازداشت شد. احمد کسروی نیز به فاصله کمی پس از صدور رأی به نفع تعدادی زمین‌دار خرده پا که شاه مالکشان را تصرف کرده بود، از حق قضاوت محروم شد.

کسروی در رشته مقالاتی که در سال ۱۳۲۱ ش منتشر شد، نگرش دوسویه نسل خود به رضاشاه را جمع‌بندی کرد. او شاه معزول را بابت ایجاد دولت متمرکز، آرام ساختن عشایر، سخت گرفتن بر روحانیون، کشف حجاب زنان، حذف القاب اشرافی، برقراری خدمت نظام وظیفه، مترازل ساختن قدرت خوانین، کوشش در متحدالکشنتان، ساختن لباس مردم و ایجاد مدارس، شهرها و صنایع جدید سخت ستود. در عین حال وی را به نسبی نقد قانون اساسی، ترجیح دادن مقامات نظامی بر مسئولان کشوری، انباشتن ثروت شخصی، غصب اموال دیگران، کشتن روشنفکران مترقی و بیشتر کردن شکاف بین دار و ندار نکوهش کرد اما نسل جوان تر، رضاشاه را چندان قابل تحسین نمی‌یافت. این نسل او و زنان پیرست نمی‌دانست، بلکه قزاقی می‌دید که به دست روس‌های تزاری تربیت شده توسط انگلستان به قدرت رسیده است. او منجی ملت نبود، بلکه چالش‌گذار سلسله‌ای جدید برای روسان بود و طبقات زمین‌دار محافظه‌کار را در برابر نیروهای سنتی و خودکامه‌ای تقویت می‌کرد. به قول کسروی در سال ۱۳۲۱ ش، هنگامی که وظیفه ناخوشایند دفاع از گروهی افسر پلیس سنتی توسط انگلستان و زندانیان سیاسی را برعهده گرفت، «روشنفکران جوان احتمالاً نمی‌توانند حکومت رضاشاه را درک نمایند و بنابراین احتمالاً نمی‌توانند قضاوت کنند. نمی‌توانند، زیرا جوان تر از آنند که اوضاع پر آشوب و وخیمی را که خود کامه‌ای به نام رضاشاه از آن برخاست، به یاد آورند.»

■ **قزاق و روشنفکران**

مخالفت در میان روشنفکران جوان‌تر به تدریج در طول دهه ۱۳۱۰ش شکل گرفت. در سالل ۱۳۱۰ گروهی از دانشجویان مخالف در اروپا کنگره ویژه‌ای در کلن تشکیل دادند و خواستار آزادی تمامی زندانیان سیاسی و تشکیل جمهوری شدند و رضاشاه را به عنوان «آلت دست امپریالیسم انگلیس» محکوم کردند. سال بعد، گروهی از دانشجویان در مونیخ با سازماندهی «حزب کمونیست ایران» از نزدیک همکاری و نشریه جدیدی موسوم به «پیکار» منتشر کردند. رضاشاه برای مقابله با این اقدامات، حکومت آلمان را به تعطیل کردن پیکار وادار کرد و به مجلس دستور داد برای حفظ امنیت ملی، قانونی وضع کند. این قانون، برای اعضای سازمان‌هایی که به «سلطنت مشروطه» لطمه می‌زد یا مبلغ «مرام اشتراکی» بود، ۱۰ تا سال

۹ جوان | شماره ۵۵۱۸

زندان تعیین می‌کرد. کلمه عربی مبهم و کهن اشتراکی به کار گرفته شد تا علاوه بر کمونیسم و آنارشیسیم شامل صوبسیالیسم نیز باشد. با این حال قسوه قانونگذاری نتوانست مخالفان را بازدارد. اعتراض‌های دانشجویی در اروپا ادامه یافت. گروه‌های کوچک روشنفکران به کژات در تهران، تبریز، رشت، اصفهان و قزوین کشف و برچیده شد. دانشکده پزشکی در سال ۱۳۱۳ ش اعتصابی توفیق‌آمیز داشت. دانشجویان دانشکده حقوق در سالل ۱۳۱۶ ش در اعتراض به مبالغ هنگفتی که صرف آماده ساختن دانشگاه برای بازدید و لیهعهد می‌شد، کلاس‌ها را تعطیل کردند. آنان می‌گفتند در حالی که اکثر روستاها هنوز از امکانات آموزشی محرومند، بیش از ۱۲۰ هزار ریال صرف معطر ساختن راهروهای دانشگاه با اذکن شده است. در همین سال ۲۰ نفر فارغ‌التحصیل دانشگاه- که اغلب آنان افسر وظیفه بودند- به دلیل فعالیت «فاشیستی» و توطئه علیه شاه دستگیر شدند. رهبر گروه، حقوقدانی ۲۶ ساله با درجه ستوان دومی، مخفیانه اعدام شد.

مهم‌ترین بازداشت‌ها در اردیبهشت ۱۳۱۶ ش رخ داد که شهریابی ۵۲ نفر را دستگیر و آنان را به تشکیل سازمان اشتراکی مخفی، راه‌انداختن اعتصاب در دانشکده فنی و یک کارخانه نساجی در اصفهان و ترجمه «رساله‌های‌الحادی» مثل کاپیتال و مانیفست کمونیسم منتهم کرد. اگر چه پنج نفر از بازداشت‌شدگان زود آزاد شدند، اما گروه به پنج‌ماهه سفر «مشهور شد و چند سال بعد هشته حزب توده را تشکیل داد. از ۲۸ نفری که در آبان ۱۳۱۷ ش محاکمه شدند، اکثریت آنان از روشنفکران جوان فارسی زبان مقیم تهران بودند. فقط ۲ نفر، از افراد طبقه پایین و تنها پنج نفر، زاده آذربایجان بودند. برای نخستین بار در ایران اعضای یک گروه مارکسیستی از روشنفکران غیر آذری و غیرارمنی تشکیل می‌شد. وزیر مختار انگلیس گزارش داد چنین مجازات شدیدی برای شرکت در چیزی که بیش از یک محفل مباحثه دانشجویی نیست، نشان دهنده «عدم محبوبیت رژیم» است و هدفش «اخطار به دیگر کسانی است که گرایش‌های چپی مشابه دارند.

■ **قزاق و طبقه کارگر**

عهد رضاشاه شاهد ظهور طبقه کارگر صنعتی ناراضی نیز بود. دستمزد نازل، ساعات کار زیاد، مالیات‌های سنگین، انتقال اجباری کارگران به منطقه مالارایخیز مازندران و شرایط کار، همه موجب نارضایتی وسیع در بخش صنعت شده بود. از آنجا که اتحادیه‌های کارگری در سال ۱۳۰۰ ش ممنوع شده بودند، نارضایتی به شکل کانون‌های زیرزمینی و اعتصاب‌های بی‌پشتوانه در آمد. در روز اول می ۱۳۰۸ یازده نفر کارگر در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت، نیروی دریایی انگلستان ناوچه توبداری به بصره فرستاد و مقامات ایرانی بیش از ۵۰۰ کارگر را دستگیر کردند. وزیر امور خارجه انگلستان به سبب «حل و فصل سریع و مؤثر امر» رسماً شش کارگر که در صنعت نفت برای دستمزد بیشتر، هشت ساعت کار، مرخصی سالانه یا اعتصاب از حقوق و خانه سازمانی اعتصاب کردند. اگر چه شرکت نفت درخواست افزایش دستمزد را داشت